

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
RADU BĂJENARU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor-șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

redactie@revista-apulum.ro

© 2025 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXV

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

BERECKI SÁNDOR, Aurel Rustoiu la a 60-a aniversare/ Aurel Rustoiu on the 60th Anniversary.....	IX
--	----

STUDII ȘI ARTICOLE – *STUDIES AND ARTICLES*

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

MIHAELA-MARIA BARBU, Locuirea eneolitică de la Mintia – Gerhat în lumina analizei materialului litic cioplit <i>The Eneolithic Settlement at Mintia – Gerhat in the Light of the Analysis of the Chipped Stone Material.....</i>	1
COLIN P. QUINN, HORIA ION CIUGUDEAN, New Bronze Age Wagon Models from the Wietenberg Culture <i>Noi modele de care din epoca bronzului aparținând culturii Wietenberg.....</i>	45
CAROL KACSÓ, Descoperiri de metale din epoca bronzului în Depresiunea Baia Mare (I.) <i>Bronze Age Metal Discoveries in Baia Mare Depression (I.).....</i>	63
ILIE LASCU, Depozitul de bronzuri Rimetea III <i>The Bronze Hoard from Rimetea III.....</i>	99
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, MIHAI IONESCU, Dincolo de relațiile economice și comerciale. Noi descoperiri specifice circulației și prezenței monetare la Callatis și în chora adiacentă <i>Beyond Economic and Commercial Relations. New Discoveries Specific to the Circulation and Presence of Monetary Value at Callatis and in the Adjacent Chora.....</i>	113
AUREL RUSTOIU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, Femei călătoare. O fibulă de tip Orlea-Maglavit de la Cisteiu de Mureș (oraș Ocna Mureș, jud. Alba) <i>Wandering Women. A Brooch of the Orlea-Maglavit Type from</i>	

<i>Cisteiu de Mureș (Ocna Mureș. Alba County) .....</i>	135
EMILIAN BOTA, Necropola tumulară de la Cașolț. Un pumnal curb de tip <i>sica</i> redescoperit <i>Burial Mound from Cașolț. A Rediscovered Sica Curved Dagger..</i>	155
MARIAM SLIMOUN, Les élites palmyréniennes en Dacie romaine: entre statut militaire et intégration provinciale <i>Elitele palmyriene în Dacia romană: între statutul militar și integrarea provincială .....</i>	173
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, O statueta din bronz a lui Apollo recent descoperită la Ocna Mureș <i>A Bronze Statuette of Apollo Recently Discovered in Ocna Mureș.</i>	201
MARINA MUSTEAȚĂ, GABRIEL DAN BALTEȘ, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, CRISTINEL FÂNTÂNEANU, Rescue Archaeological Excavations in Alba Iulia: New Roman Graves Discovered at “Profi” and “Republicii Boulevard” Sites (2023) <i>Cercetări arheologice preventive la Alba Iulia: noi morminte romane descoperite în siturile de la “Profi” și “Bulevardul Republicii” (2023).....</i>	209
OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, Noi monede descoperite în necropola romană de la Apulum Dealul Furcilor – „Podei” (campaniile anilor 2017-2024). Câteva considerații cu privire la depunerea monedelor în complexele funerare <i>New Coins Discovered in the Roman Necropolis from Apulum Dealul Furcilor – “Podei” (Campaigns of 2017-2024). Some Considerations on Coin Depositions in Funerary Features .....</i>	241
GABRIEL CUSTUREA, <i>Un tezaur dobrogean din secolul al XVII-lea</i> <i>A Dobrujan Hoard from the 17th Century .....</i>	309

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, MARGARETA-SIMINA STANC, Utilizarea resurselor animale de către comunitățile eneolitice: analiza resturilor faunistice provenite dintr-un complex Foeni din situl Alba Iulia - <i>Lumea Nouă</i>	
--	--

	<i>Exploitation of Animal Resources in Eneolithic Communities: Analysis of Faunal Remains from a Foeni Feature at the Alba Iulia - Lumea Nouă Site</i>	317
ELIZA-IOANA CREȚU, LUMINIȚA BEJENARU, IOAN BEJINARIU, MARCELA IFRIM, MARGARETA-SIMINA STANC, Resurse animale și practici de gestionare a acestora în așezarea din epoca bronzului târziu de la Recea - Valea Sulduba (Județul Sălaj): date arheologice și arheozoologice	<i>Animal Resources and Their Management Practices in the Late Bronze Age Settlement of Recea - Valea Sulduba (Sălaj County): Archaeological and Archaeozoological Data</i>	349

VARIA

DAN ANGHEL, O perspectivă asupra reparării, modificării și reutilizării vaselor ceramice	<i>An Insight on Repairing, Modification and Reusing of Pottery</i>	363
--	--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, <i>Roman Dacia and the Roman Army. Papers Dedicated to Liviu Petculescu on the Occasion of His 75th Birthday</i> , Constantin Augustus Bărbulescu (ed.), editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 235 de pagini, 74 de planșe și figuri		407
VASILE MOGA, Mihai Bărbulescu, <i>Istoria arheologiei din România</i> , Civilizația românească nr. 33, editura Academiei Române, București, 2022, 490 de pagini.....		413
RADU OTA, Yann Le Bohec, <i>Războiul în lumea romană 58 a.Chr.-235 p.Chr.</i> , editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 348 de pagini, 14 figuri (trad. Cosmin Mihail Coatu).....		417

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2024.....	423
SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor compartimentelor Restaurare Ceramică – Metal – Textile și Restaurare Piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2024.....	429

NECROLOG

OBITUARY

SABIN ADRIAN LUCA, Gheorghe Corneliu Lazarovici 13 septembrie 1941 – 3 februarie 2025.....	431
Lista autorilor.....	435

AUREL RUSTOIU LA A 60-A ANIVERSARE

Cu ocazia împlinirii a 60 de ani de către reputatul arheolog dr. habil. **Aurel Rustoiu**, aducem un omagiu sincer unei personalități care a marcat decisiv cercetarea arheologică din România și din spațiul central și est-european.

Format încă dinaintea studenției sub îndrumarea regretatului arheolog Florin Medeț, el și-a desăvârșit pregătirea la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie. Lucrarea sa de doctorat, publicată în 1996 și dedicată metalurgiei bronzului la daci, rămâne un reper internațional, completată exemplar de analiza fibulelor din Dacia preromană, apărută în 1997 și considerată și astăzi un model de analiză tipologică și contextuală.

Cariera sa științifică este legată de Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca, unde din 2017 este doctor habilitat și conducător de doctorate, dezvoltând direcții metodologice inovatoare și colective de cercetare performante. Este, de asemenea, profesor asociat la Universitatea de Vest din Timișoara, implicându-se activ în formarea noilor generații de cercetători.

Aurel Rustoiu s-a remarcat și printr-o susținută activitate arheologică de teren. A coordonat cercetări arheologice importante în țară, dintre care cele mai semnificative au fost cele de la Sighișoara - *Wietenberg* și Divici - *Grad*, dar și în străinătate, la Solotvino și Bila Ţerkova, în Ucraina Transcarpatică. În prezent coordonează proiecte de cercetare arheologică sistematică în colaborare cu Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, de la cimitirele din epoca fierului de la Sâncraia - *Darvas* și la cetățile dacice de la Cugir și Căpâlna. A fost membru, coordonator și mentor în numeroase proiecte de cercetare și granturi naționale și internaționale, construind punți durabile între instituții, generații, echipe și școli arheologice.

Este autor a 12 cărți, editor al mai multor volume de studii și semntar a peste 150 de articole, studii și note științifice, multe dintre ele publicate în reviste de prestigiu internațional. Studiile sale despre comunitățile dacice, celtice și nord-tracice rămân repere indispensabile pentru oricine abordează problematica interacțiunilor etno-culturale din prima epocă a fierului și până la Roma imperială. Prin publicațiile sale, Aurel Rustoiu a contribuit decisiv la reînnoirea metodologică a disciplinei și la afirmarea arheologiei românești în dialogul științific european. De-a lungul carierei editoriale și științifice a colaborat cu numeroși cercetători din țară și străinătate, între care Mariana E. Egri, Iosif Vasile Ferencz, Sándor Berecki, Andreea M. Drăgan, Andrei V. Georgescu, Adrian C. Căsălean, Gabriel T. Rustoiu, Valeriu Sîrbu, J. Vincent S. Megaw, Matthew M. McCarty, Călin Cosma, Gelu Florea, Horea D. Pop, Adrian Ursuțiu, Gabriela Gheorghiu, Valentin Vasiliev, Eduard A. Balaguri, Ioan Andrițoiu, Ion Horațiu Crișan, Marian Gumă, Vasile Moga, Corneliu Gaiu, Caius Săcărîn, Alexandru Szentmiklósi, Eduard M. Nemeth, Alexandru Gudea, Dumitru Gh. Tamba, Emilian Teleagă, Cristian I. Popa, Cristinel Plantos, Gabriel D. Balteș, Alexandra Comșa, Mathilda Takács, Florin Gogâltan, Sorin Cociș, Constantin Inel, Valentin Cetean, Gabriel Crăciunescu, Corina Turc și Claudiu Lisovski-Cheleşanu.

Aurel Rustoiu a participat la numeroase conferințe și simpozioane internaționale, printre care cele mai importante ar fi cele de la Roma, Italia (2008); Heidelberg, Germania (2009); Cambridge, UK (2011, 2015); Carnuntum, Austria (2012); Rzeszów, Polonia (2012); Pilsen, Cehia (2013); Sofia, Bulgaria (2013); Manching, Germania (2014); Istanbul, Turcia (2014); Barcelona, Spania (2018); Praga, Cehia (2018); Chișinău, Republica Moldova (2018); Stará Lesná, Slovacia (2019); King's College London, UK (2019), Mikulov, Cehia (2022); Budapesta, Ungaria (2022); Jičín, Cehia (2023); Žilina, Slovacia (2024); Zlín, Cehia (2025).

Este membru în consiliul științific al Muzeului Național Brukenthal din Sibiu, Muzeului Banatului din Timișoara și Muzeului Satului Bănățean Timișoara, și a fost, de asemenea, implicat activ în consilii și comisii naționale precum CNATDCU sau Comisia Națională de Arheologie, contribuind prin experiență, echilibru și autoritate profesională la definirea standardelor în cercetare și patrimoniu. Din 2019 este membru de onoare al Institutului Național de Arheologie cu Muzeu al Academiei Bulgare de Științe, în semn de recunoaștere a contribuției sale la dezvoltarea arheologiei în Bulgaria, iar în același an a fost distins și cu Premiul George Barițiu al Academiei Române.

Prin deschidere interdisciplinară, cultură vastă și eleganță intelectuală, Aurel Rustoiu a creat o școală de gândire recunoscută pentru acuratețe, creativitate și spirit critic. În același timp, a avut curajul intelectual de a ieși din tiparele metodologice convenționale, promovând o arheologie autentică, atentă

la identități, mobilități, cauzalitatea mișcărilor de populații și dinamica interacțiunilor culturale. Această deschidere conceptuală a stimulat reflecția critică și a oferit disciplinei repere moderne de interpretare.

Aurel Rustoiu a organizat conferințe și workshop-uri la Cluj-Napoca, Alba Iulia și, mai recent, la Timișoara, contribuind la dinamizarea dialogului științific internațional. De asemenea, este activ în promovarea patrimoniului arheologic prin prezentări de popularizare și contribuții la volume destinate publicului cultivat mai larg, aducând rezultatele cercetării arheologice mai aproape de comunitate.

Un capitol aparte al activității sale îl reprezintă mentoratul. Generații întregi de arheologi – de la cercetători tineri aflați la început de drum până la specialiști astăzi deplin afirmați – îi datorează nu doar îndrumare științifică, ci și încredere, generozitate intelectuală și sprijin uman. Aurel Rustoiu nu a cultivat niciodată cunoașterea ca pe un bun rezervat, ci a împărtășit constant idei, metode și resurse, încurajând dialogul, creativitatea și autonomia profesională.

Mai puțin cunoscut în afara cercului apropiat, dar revelator pentru latura sa reflexivă și ludică, este volumul de poezii *Dadaism versus blablaism. Poezii de carantină (2020)*, care îi dezvăluie umorul subtil, sensibilitatea și apetitul pentru jocul conceptual, adăugând o notă surprinzătoare și fermecătoare profilului său intelectual.

La aniversarea celor șase decenii de viață, îi adresăm cele mai calde felicitări, cu recunoștință pentru contribuțiile sale excepționale și cu admirație pentru energia cercetătoare pe care o întruchipează. Îi dorim sănătate, putere de creație și ani mulți de cercetare rodnică, convinși că munca sa va continua să inspire generații viitoare de arheologi.

La mulți ani, cu prețuire și respect!

BERECKI Sándor

AUREL RUSTOIU ON THE 60TH ANNIVERSARY

On the occasion of the 60th birthday of distinguished archaeologist Dr. Aurel Rustoiu, we pay sincere tribute to a personality who has had decisive impact on archaeological research in Romania and Central and Eastern Europe.

Mentored even before his university years by the late archaeologist Florin Medeleț, he completed his graduate studies at Babeș-Bolyai University in Cluj-Napoca, in the Faculty of History and Philosophy. His doctoral thesis, published in 1996 and dedicated to Dacian bronze metallurgy, remains an international milestone, complemented by his exemplary analysis of fibulae from pre-Roman Dacia, published in 1997 and still considered a model today of typological and contextual analysis.

His scientific career is closely linked to the Institute of Archaeology and Art History in Cluj-Napoca, where he has been a habilitated doctor and PhD supervisor since 2017, developing innovative methodological approaches and high-performing research teams. He is also an associate professor at the West University of Timișoara, where he is actively involved in training new generations of researchers.

Aurel Rustoiu also has a distinguished record of archaeological fieldwork. He has coordinated important archaeological research in Romania, most notably the excavations at Sighișoara - *Wietenberg* and Divici - *Grad*, as well as abroad, at Solotvino and Bila Tserkva in Transcarpathian Ukraine. He currently leads systematic archaeological research projects in collaboration with the National Museum of the Union in Alba Iulia, at the Iron Age cemeteries in Sâncrai - *Darvas* and the Dacian fortresses in Cugir and Căpâlna. He has been a member, coordinator, and mentor in numerous research projects and national

and international grants, building lasting bridges between institutions, generations, teams, and archaeological schools.

He is the author of 12 books, editor of several volumes, and author of over 150 articles, studies, and scholarly notes, many of which have been published in prestigious international journals. His studies on the Dacian, Celtic, and North Thracian communities remain indispensable references for anyone addressing the issue of ethno-cultural interactions from the Early Iron Age to the Roman Empire. Through his publications, Aurel Rustoiu has made a decisive contribution to the methodological renewal of the discipline and to the affirmation of Romanian archaeology in European academic debate. Throughout his editorial and scientific career, he has collaborated with numerous researchers from Romania and abroad, including Mariana E. Egri, Iosif Vasile Ferencz, and Sándor Berecki, Andreea M. Drăgan, Andrei V. Georgescu, Adrian C. Căsălean, Gabriel T. Rustoiu, Valeriu Sîrbu, J. Vincent S. Megaw, Matthew M. McCarty, Călin Cosma, Gelu Florea, Horea D. Pop, Adrian Ursuțiu, Gabriela Gheorghiu, Valentin Vasiliev, Eduard A. Balaguri, Ioan Andrițoiu, Ion Horațiu Crișan, Marian Gumă, Vasile Moga, Corneliu Gaiu, Caius Săcărin, Alexandru Szentmiklósi, Eduard M. Nemeth, Alexandru Gudea, Dumitru Gh. Tamba, Emilian Teleagă, Cristian I. Popa, Cristinel Plantos, Gabriel D. Balteș, Alexandra Comșa, Mathilda Takács, Florin Gogâltan, Sorin Cociș, Constantin Inel, Valentin Cetean, Gabriel Crăciunescu, Corina Turc, Roxana Grindean, Ioan Tanțău and Claudiu Lisovski-Cheleşanu.

Aurel Rustoiu has attended numerous international conferences and symposia, among the most important being those in Rome, Italy (2008); Heidelberg, Germany (2009); Cambridge, UK (2011, 2015); Carnuntum, Austria (2012); Rzeszów, Poland (2012); Pilsen, Czech Republic (2013); Sofia, Bulgaria (2013); Manching, Germany (2014); Istanbul, Turkey (2014); Barcelona, Spain (2018); Prague, Czech Republic (2018); Chișinău, Republic of Moldova (2018); Stará Lesná, Slovakia (2019); King's College London, UK (2019); Mikulov, Czech Republic (2022); Budapest, Hungary (2022); Jičín, Czech Republic (2023); Žilina, Slovakia (2024); Zlín, Czech Republic (2025).

He is a member of the scientific councils of the Brukenthal National Museum in Sibiu, the Banat Museum in Timișoara, and the Banat Village Museum in Timișoara, and has also been actively involved in national councils and commissions such as CNATDCU and the National Commission for Archaeology, contributing his experience, balance, and professional authority to defining standards in research and heritage. Since 2019, he has been an honorary member of the National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences, in recognition of his contribution to the development of archaeology in Bulgaria; that same year, he was awarded the George Barițiu Prize by the Romanian Academy.

Through his interdisciplinary approach, wide-ranging culture, and intellectual elegance, Aurel Rustoiu has forged a scholarly profile recognized for its accuracy, creativity, and critical spirit. At the same time, he has shown the intellectual courage to move beyond conventional methodological patterns, promoting an authentic archaeology attentive to identity, mobility, the causes of population movements, and the dynamics of cultural interaction. This conceptual openness has stimulated critical reflection and provided the discipline with modern interpretative landmarks.

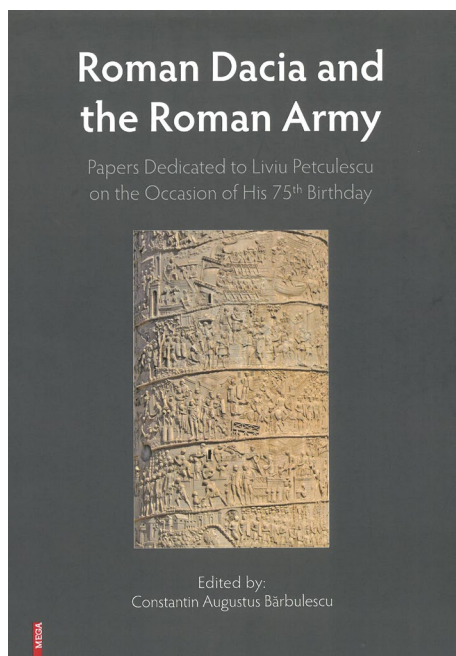
Aurel Rustoiu has organized conferences and workshops in Cluj-Napoca, Alba Iulia, and, more recently, in Timișoara, contributing to the international scientific dialogue. He is also active in promoting archaeological heritage through public lectures and written contributions to volumes aimed at a wider educated audience, bringing the results of archaeological research closer to the community.

A particular aspect of his professional activity is mentoring. Generations of archaeologists, from young researchers at the beginning of their careers to fully established specialists, owe him not only scientific guidance, but also his confidence, intellectual generosity, and human support. Aurel Rustoiu has never treated knowledge as a guarded asset; he has consistently shared ideas, methods, and resources, encouraging dialogue, creativity, and professional autonomy.

Less well known beyond his immediate circle, but illustrative of his reflective and ludic side, is the poetry volume *Dadaism versus blablaism. Poezii de carantină* (2020), which reveals his subtle humour, sensitivity and an appetite for conceptual play, adding a surprising and charming note to his intellectual profile.

On the occasion of his sixtieth birthday, we salute him with warmest congratulations, with gratitude for his exceptional contributions and with admiration for the research energy he embodies. We wish him good health, creative strength, and many years of productive research, confident that his work will continue to inspire future generations of archaeologists. Happy birthday, with esteem and respect!

BERECKI Sándor

Roman Dacia and the Roman Army. Papers Dedicated to Liviu Petculescu on the Occasion of His 75th Birthday, Constantin Augustus Bărbulescu (ed.), editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 235 de pagini, 74 de planșe și figuri.

Radu OTA
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Recent a văzut lumina tiparului un volum de studii dedicat profesorului Liviu Petculescu, reputat specialist al epocii romane și unul dintre cei mai importanți cunoscători ai echipamentului militar roman pe plan european. Volumul, îngrijit de Constantin Augustus Bărbulescu, profesor la Universitatea din Pitești,

cuprinde 14 studii axate în special pe viața militară romană. Volumul debutează cu un scurt material despre cariera sărbătoritului însoțit de o listă a publicațiilor domniei sale. Două portrete semnate de academicianul Mihai Bărbulescu și profesorul Constantin Augustus Bărbulescu completează această parte introductivă a volumului. Apoi urmează studiile semnate de cercetători consacrați ai domeniului.

Primul studiu, „*Why did they [the Sages] make a decree against nailed sandals? (y. Shabbat 6:2 8a)*”, este semnat de Jodi Magness de la Universitatea Carolina de Nord. Autoarea încearcă să pună în discuție interdicția purtării sandalelor cu cuie/ținte în ziua Sabatului de către evrei, conform compilației de legi rabinice *Mișnah*, încercând să facă o paralelă între descoperirile arheologice din Iudeea și izvoarele narative ebraice (*Talmudul babilonian*, *Talmudul din Ierusalim*) și latine (Iuvenal, în *Satire*, Origenes, în *De Principiis*) care vorbesc despre această interdicție și despre purtarea sandalelor în Iudeea. Își pune problema dacă această interdicție a rabinilor din *Mișnah* este legată de prezența ocupanților romani în provincie, dar ajunge la concluzia că nu are a face cu aceasta. Se pare că are legătură cu un obicei mai vechi al locului, care prevedea ca în ziua de Sabat evreii să nu poarte sandale, indiferent dacă sunt prevăzute sau nu cu cuie.

Al doilea studiu, „*Longinus in Dacia – some specifications*”, este semnat de Radu Ardevan de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Autorul

abordează problema statutului lui Pompeius Longinus și a armatei romane dislocate în Dacia după ocuparea unei mari părți a Regatului lui Decebal în anul 102 p.Chr. Se pare că acest personaj foarte important al elitei romane, senator, avea statutul de guvernator cu rang consular, care își avea competența asupra teritoriilor Regatului dac recent supus (aproape în totalitate) și a vecinilor acestuia. Jurisdicția guvernatorilor Moesiei Superior din timpul războaielor daco-romane, C. Cilnius Proculus (100-102 p.Chr.) și L. Herennius Saturninus (103-105 p.Chr.) nu s-a întins și asupra teritoriilor cucerite la nord de Dunăre în anul 102 p.Chr.

Al treilea studiu, „*The Dacians in the Roman army*”, este semnat de academicianul Constantin C. Petolescu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Autorul trece în revistă toate atestările de daci din armata romană, oferind exemple din numeroase provincii ale Imperiului, unele chiar foarte îndepărtate, cum ar fi Mauretania Tingitana, Mauretania Caesariensis, Britannia, Aegyptus sau Cappadocia. Face o analiză a numelor de soldați încartiruiți în mai multe trupe, unele formate din recruți de origine dacică, așa cum se observă și în titulatura acestora: Ala I Ulpia Dacorum, Cohors I Ulpia Dacorum, Cohors I Aelia Dacorum, Cohors II Dacorum, Cohors II Aurelia Dacorum, Cohors III Dacorum, Cohors Gemina Dacorum milliaria, Numerus Dacorum.

Al patrulea studiu, „*Arms and Military Equipment from Mălăiești Roman Fort*”, este semnat de Ovidiu Țentea și Alexandru Rațiu de la Muzeul Național de Istorie a României din București. Autorii analizează piese de echipament militar din castrul de la Mălăiești, situat în NV Munteniei, care a funcționat din timpul campaniilor lui Traian împotriva Regatului dac până la începutul domniei lui Hadrian. Este vorba despre piese din echipamentul trupelor auxiliare care atestă o *cohors milliaria* sau o *ala quinquenaria*, care aveau în efectiv între 600 și 800 de soldați. Prezența unor piese de echipament specific legionarilor ar putea atesta o avansare în grad a soldaților proveniți din legiuni, cărora li se încredințase comanda unei trupe auxiliare.

Al cincilea studiu, „*The internal organization of the Roman fort of Răcari in light of geophysical measurements*”, este semnat de Dorel Bondoc de la Muzeul Olteniei Craiova. Este vorba despre rezultatele și interpretările măsurărilor geo-fizice efectuate în anul 2012, și altele geomagnetice efectuate de Alexandru Popa în anii 2014, 2016 și 2020 pe amplasamentul castrului de la Răcari, situat pe malul stâng la râului Jiu. Acesta era un castru de interior aferent sistemului de apărare al Daciei Superior. Astfel au putut fi identificate și măsurate cu mai mare precizie clădirile din interior care se întâlnesc în orice fortificație romană, cum ar fi barăcile soldaților, grajdurile pentru cabaline, clădirea comandamentului (*principia*), hambarul (*horreum*), clădirea comandantului (*praetorium*), o *fabrica* și rețeaua de drumuri, cum ar fi *via*

principalis, via praetoria, via decumana, via sagularis și via quintana. De asemenea s-a măsurat dimensiunea castrului în faza de piatră aferentă primei jumătăți a sec. III p.Chr. S-a constatat că edificiile din lemn ale fazei anterioare a castrului au aceeași orientare cu cele din piatră ale castrului din sec. III p.Chr.

Al șaselea studiu, „*Caltrops (tribuli) from Southern Dacia*”, este semnat de Gabriela Filip de la Muzeul Olteniei Craiova. Autoarea prezintă câteva piese defensive folosite ca obstacole împotriva cavaleriei inamice de către trupele romane. Este vorba despre ghimpi/țepușe (*tribuli*) din fier sau bronz descoperite în zone unde au funcționat castru auxiliare din sudul Daciei romane: Drobeta, Slăveni, Buridava și Răcari. Acest articol este binevenit deoarece atrage atenția asupra unui tip de artefact care apare destul de rar în cercetările arheologice.

Al șaptea studiu, „*Eagles on the frontier. Decorated cheek-pieces from northern Dacia*”, este semnat de Monica Gui și Horațiu Cociș de la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, respectiv Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău. Autorii analizează tipologic și iconografic două fragmente de obrăzare de coif din cupru pe care sunt redați în relief vulturi (*aquilae*). Acestea au fost descoperite în Dacia Porolissensis, fiind folosite de trupele auxiliare de cavalerie atât în luptă cât și la parade. Conform analogiilor de pe limesul danubian sunt datate între sfârșitul sec. II și prima jumătate a sec. III p.Chr.

Al optulea studiu, „*A North-Italian Roman clay lamp at Porolissum (Dacia)*”, este semnat de Coriolan Horațiu Opreanu de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca. O lampă cu mască în mimă comică, ce amintește de reprezentațiile de teatru a fost găsită în orașul Porolissum, în anul 2017, într-un context din sec. III p.Chr. Interesant este faptul că acest opaiț este un import nord italic din primele decenii ale sec. II p.Chr., care fusese păstrat mult timp, poate chiar un secol, datorită frumuseții sale artistice.

Al nouălea studiu, „*Further records of figlinarius Val(erius) Cat(---) at Napoca*”, este semnat de Sorin Cociș și Dan Matei de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, respectiv Muzeul de Istorie Turda. Autorii analizează câteva *tegulae mammatae* cu ștampila unui producător local de materiale de construcție, Val(erius) Cat(---), descoperite în *teritorium*-ul orașului Napoca, în contexte care se încadrează cronologic între sfârșitul sec. II – primele decenii ale sec. III p.Chr. Autorii ajung la concluzia că nu poate fi vorba despre un procurator financiar al Daciei Porolissensis, Valerius Catullinus, fiind de acord cu interpretarea oferită de profesorul Ioan Piso deoarece lipsește titulatura funcției de conducere de pe ștampilele materialului tegular.

Al zecelea studiu, „*Jupiter-Ammon in Roman Dacia. New evidence from the roman settlement of modern-day Călugăreni/Mikháza*”, este semnat de Dan Deac și Szilamér-Péter Pánczél de la Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău, respectiv Muzeul Județean Mureș din Târgu Mureș. Autorii prezintă un

monument cu reprezentarea lui Iupiter-Ammon, descoperit fortuit pe teritoriul castrului de la Călugăreni/Mikháza la începutul anilor 80 ai secolului trecut. Este vorba despre o hermă sau o protomă care decora clădirea *principia* sau cea a *pretorium*-ului din castru. Acesta avea un rol apotropaic, de protejare a edificiului. Autorii fac o scurtă incursiune în problema atestării cultului lui Iupiter-Ammon pe teritoriul Daciei romane și încearcă să explice funcționalitatea reprezentării pe baza unor analogii de la Ephes sau Colonia Claudia Ara Agrippinensium.

Al unsprezecelea studiu, „*On the so-called ‘Danubian’ Mithraic reliefs from Moesia Inferior*”, este semnat de Cristina-Georgeta Alexandrescu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Autoarea face o analiză a reliefulor mithraice descoperite în Moesia Inferior, făcând paralele cu descoperirile de reliefuri din zona provinciilor danubiene. Aduce în discuție urmele de pictură de pe unele reliefuri, atelierele de producție, schemele iconografice dezvoltate în zona Dunării mijlocii și de Jos, influențele cultelor regionale ale Cavalerului Trac sau Cavalerilor Danubieni în compoziția schemei iconografice a reliefulor mithraice din această zonă.

Al doisprezecelea studiu, „*Roman coins found at Drajna de Sus*”, este semnat de Mihai Dima de la Banca Națională a României. Autorul face o analiză asupra tuturor monedelor descoperite în castrul și așezarea civilă de la Drajna de Sus, care au funcționat de la sfârșitul războaielor dacice ale lui Traian până la începutul domniei lui Hadrian. Este vorba despre 50 de monede emise în perioada Republicii între 91-32/31 a.Chr. și perioada imperială timpurie între 27 a.Chr. – 117 p.Chr. În castru au fost descoperite 18 piese, alte cinci în așezarea civilă, iar 27 nu au context de descoperire.

Al treisprezecelea studiu, „*Typology of brooches discovered in the 2nd-3rd centuries A.D. on the Eastern Carpathian territory*”, este semnat de Florin Moței de la Muzeul Județean de Istorie Brașov. Autorul analizează fibulele descoperite în mediul carpatic din zona Moldovei sec. II-III p.Chr., realizând o nouă tipologizare a acestora, după cea făcută de Gh. Bichir în 1973. El analizează mai multe tipuri de fibule: puternic profilate, cu portagrafă înaltă, în formă de arbaletă, cu picior întors pe dedesubt, skeumorfe, cu capul în formă de ancoră, emailate, cu genunchi. Astfel autorul împarte aceste fibule în opt tipuri și 10 subtipuri, ținând cont de tipologizările realizate de O. Almgren și S. Cociș.

Ultimul studiu, „*Stamped tiles from the Voinești military bathhouse*”, este semnat de Florian Matei-Popescu și Ion Dumitrescu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, respectiv Muzeul Județean Argeș din Pitești. Autorii prezintă *tegulae* ștampilate folosite la sistemul de hypocaust al băilor militare construite lângă castrul de la Voinești, jud. Argeș, care a avut o durată scurtă de existență între 102-118/119 p.Chr. Castrul și *thermae*-le au fost

construite de detașamente ale *legio XI Claudia pia fidelis* și *cohors I Flavia Commagenorum*.

Trebuie menționat că la redactarea studiilor nu există concordanță cu privire la modurile de citare și afișarea bibliografiei la final. Unele articole au note de subsol, iar altele au aparatul critic în text. La studiul profesorului Constantin C. Petolescu lipsește bibliografia, iar la cel al Monicăi Gui și Horațiu Cociș nu există o introducere.

Ca loc de încheiere, acest volum dedicat profesorului Liviu Petculescu cu ocazia aniversării a 75 de ani este unul complex, axat în special pe descoperirile de artefacte legate de viața militară romană. Este cât se poate de normal acest lucru, având în vedere preocupările de o viață ale sărbătoritului.

